

El castell de Sant Joan de Lloret.

Dades arqueològiques

JOAN LLINÀS POL
Arqueòleg. Janus, SL

Quaderns de la Selva, 15

•

Any 2003

p. 33 a 48

• CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS •

Introducció

Els anys 2000 i 2001 es van realitzar dues intervencions arqueològiques al castell de Sant Joan (Lloret de Mar), que en van suposar la seva excavació total i completa. Els treballs foren finançats per l'Ajuntament de Lloret de Mar, dins del marc del Pla d'Excel·lència Turística signat amb el Ministeri d'Economia, i executats per l'empresa Janus SL.

El castell es troba situat al capdamunt d'un esperó rocallós de 60 metres d'alçada que es dreça al sud-oest del nucli urbà i que separa les platges de Lloret i Fenals. Ocupa avui un espai triangular d'uns 400 metres quadrats de superfície, delimitat a migdia per un penyasegat que s'aboca al mar, al nord per un carrer obert l'any 1964 i a llevant per la muralla original de la fortificació, on s'hi obre l'entrada principal. L'obertura del carrer esmentat va suposar la destrucció total d'un bon sector del castell, i n'han restat alguns vestigis a l'altra banda del vial.

Gràcies a l'acció d'algunes persones a títol particular, que aconseguiren finalment implicar les autoritats, s'aconseguí impedir la urbanització del que quedava del castell i s'endegaren unes excavacions que, dirigides i executades per Armand de Fluvià, s'allargaren des del 1965 fins al 1968 i van incidir, sobretot, en els grans enderrocs que cobrien les diverses estructures de la fortificació i en el sector més afectat pel gran retall obert en fer-se el carrer. Els treballs, però, s'aturaren i des d'aleshores fins al 2000 tan sols s'hi efectuà una petita campanya, centrada a l'altra banda del carrer, entre els anys 1983 i 1984, que es limità a una neteja de les restes visibles i a la seva documentació fotogràfica.

A banda de les excavacions, l'Ajuntament de Lloret de Mar ha anat realitzant al llarg de tot aquest període diverses accions de salvaguarda i reconstrucció, entre les que cal destacar la construcció d'un gran mur de contenció per protegir el retall del carrer i la reconstrucció de la torre de l'homenatge. Després de les campanyes de 2000-2001, finalment, l'excavació completa del castell ens ha proporcionat un aplec de dades que ens deixen esbossar a grans trets la història dels seus vuit segles de vida. Fem-hi un repàs.

Els segles XI, XII i XIII

El castell de Sant Joan, més pròpiament castell de Lloret, es documenta per primera vegada l'any 1041 en una donació dels vescomtes Guerau i Ermessenda a Sicardis, senyora de Lloret (PONS & ARNALL 1993, n.39; MARTÍ 1997, n.234; LLINÀS & *alii*, en premsa). El terme de Lloret, tanmateix, ja s'havia creat el 14 d'octubre de 1001, quan se segregà del de Maçanet de la Selva gràcies a la concessió de l'alou de Lloret al vescomte Seniofred de Girona per part dels comtes de Barcelona Ramon Borrell i Ermessenda. No seria estrany, per tant, que fos a partir d'aquesta data quan es palesés la necessitat de l'existència d'un castell que centrés la nova jurisdicció.

El 23 de gener de 1079, el bisbe de Girona Berenguer Guifré consagra la capella del castell, dedicada a Sant Joan, i la dotació es fa per la senyora Sicardis i els seus fills Udalard i Bernat, amb la participació del castlà Odó.

Arran de la seva mort, el 1104, Sicardis deixà el castell de Lloret al seu fill Bernat, bisbe de Girona des del 1093, per una banda i al seu gendre Bernat Gausfred, senyor del castell de Palafolls, per l'altra. En morir el bisbe Bernat l'any 1110, la seva part passà a la seu gironina. L'altra meitat, després d'alguns conflictes, acabà també passant a la seu un segle després, l'any 1217, arran de la donació efectuada per Guillem de Palafolls, essent bisbe el seu germà Ramon de Palafolls. A partir d'aquí i fins a les darreries de l'antic règim, la seu de Girona ostentà la jurisdicció de Lloret, que fou exercida per un paborde. Els problemes jurisdiccionals, però, no s'acabaren, ja que el 1325 Jaume II concedí la jurisdicció de Lloret al seu cunyat Ot de Montcada, aleshores baró de Llagostera, iniciant un complex i conflictiu repartiment de competències amb el bisbat que no es resolgué fins al 1657, quan el Capítol acabà comprant als barons de Llagostera la jurisdicció criminal de Lloret i esdevingué de bell nou senyor únic del terme de Lloret.

La muralla

El castell de Sant Joan era una petita fortificació de planta més o menys triangular, d'uns 500 metres quadrats de superfície, el perímetre de la qual es mantingué quasi invariable al llarg dels vuit segles en què estigué en funcionament.

Aquest perímetre, d'uns 120-140 metres de recorregut, el constituïa la seva muralla exterior i no és massa difícil de resseguir amb una certa aproximació després de les investigacions arqueològiques que hem dut a terme. Hem de destacar, tanmateix, que l'únic vestigi avui visible de la muralla primitiva (i encara amb alguna incertesa, ja que no s'ha pogut datar amb total fiabilitat), el constitueix el llenç de llevant, des del tall del carrer al nord fins a uns 4'5 metres al sud de la porta d'entrada.

Es tracta d'una estructura de pedres lligades amb un morter de calç bastant ferm, que té un gruix d'entre 80 i 90 cm i que conservem en una llargada de més de 15 metres i en una alçada que oscil·la entre els 100 i els 175 cm. En ella s'hi obre la porta d'entrada, bastant malmesa, ja que li foren robades d'antic les pedres dels brancals i de la llinda. És aquesta l'única porta que documentem (tot i que no seria estrany que hi hagués hagut una altra porta a la banda nord), i està defensada per l'exterior amb una estructura de protecció en forma de L.

L'actual muralla sud, així com l'extrem més meridional de la muralla est, responen a una reforma del segle XV. Analitzant la disposició de les cambres d'època anterior que hem documentat en aquest sector (habitacions 18 i 19, sobretot), és segur que els llenços originals de la muralla es trobaven més enfora, i és molt probable que la proximitat dels penyasegats en debilités amb el temps les fonamentacions, de tal manera que acabà essent necessari enderrocar-los i ubicar els nous una mica enrera. Sigui com sigui, de la muralla sud original no n'ha quedat cap vestigi.

De la muralla nord, en canvi, en podem dir alguna cosa més. Ja l'any 1983 es va efectuar una primera intervenció a l'altra banda del carrer, que va localitzar les restes caigudes d'una gran estructura. La nostra intervenció ha redescobert i redocumentat aquestes restes i s'ha pogut constatar que, efectivament, corresponen a un gran fragment de la muralla nord del castell que va caure a plom, degut segurament a causa d'un estat d'abandonament i descurança combinat amb una fallida de la fonamentació. A més, l'excavació en extensió d'un ampli sector a l'oest i a tocar d'aquesta estructura ha posat al descobert una part del fossat, de més de 3 metres de fondària, que defensava la cara nord del castell i que fou colgat cap a principis del segle XVII. Les troballes, per tant, evidencien que una part de la muralla nord del castell va caure cap enfora, sobre el terreny que havia estat ocupat pel fossat, i que, per tant, la fortificació es dreçava molt a prop d'aquesta zona, però ja dins del sector destruït l'any 1964 per l'obertura del carrer. A banda, doncs, de documentar el fossat, la intervenció en aquest sector ens ha permès restituir amb força fiabilitat el perímetre total del castell de Sant Joan i certificar que les destruccions produïdes arran de l'excavació del carrer foren certament greus.

El recinte sobirà

A l'interior d'aquest recinte emmurallat, als segles XI-XIII hi trobem encara poques construccions, la major part concentrades a l'extrem de ponent de la fortalesa. Aquest sector, situat a una major alçada, tenia forma triangular, i estava protegit en dos dels seus costats per la muralla i a llevant per un petit fossat-desaigüe. Hi predominava la torre de l'homenatge, a la qual s'adossaven algunes estructures, i el podem considerar, amb tota justícia, el recinte sobirà del castell. Avui hi podem veure restes de l'antiga torre mestra, algunes estructures en mal estat de conservació al sud i a l'est, i una torre moderna construïda fa poc més d'una dècada en gran part sobre els fonaments de l'antiga. La banda nord està destruïda pel tall del carrer.

De la torre de l'homenatge només en vam poder documentar les darreres filades de la meitat est, ja que la resta del seu perímetre es troba sota la construcció de la torre moderna i, per tant, ha estat impossible excavar-la i redocumentar-la. Comptem, no obstant això, amb les dades que ens ofereixen el testimoni gràfic de les fotografies antigues (recordem que s'esfondrà l'any 1923) i el plànol aixecat l'any 1968. Així, sabem que la torre tenia un diàmetre exterior de 8'15 metres i interior de 5'40 metres, unes parets de 135 cm de gruix i una alçada que rondava els 18 metres. Segurament estaria originalment emmerletada, i l'única obertura que en coneixem, una gran finestra a la part superior, és molt possible que sigui de cronologia tardana.

A migdia de la torre hi han aparegut vestigis d'estructures anteriors al segle XIII, enormement malmeses tant per les pròpies obres posteriors del castell com per la construcció de la rèplica moderna de la torre. En qualsevol cas, és evident que,

tot i el mal estat de conservació d'aquestes restes, les troballes revelen l'existència de cambres adossades a la torre ja des del moment fundacional del castell i fins als moments més tardans. A l'est i al sud-est de la torre hi destaca una estructura semicircular que cal interpretar segurament com un mur de contenció i terrassament, desaparegut en bona part d'antic.

Un fossat-desguàs delimitava el recinte sobirà per l'oest i el separava de la resta de la fortificació, convertint-lo en una petita "ciutadella". Excavat a la roca mare, aquest petit vall, de poca amplada i d'una profunditat que rarament supera els 70-80 cm, era una defensa més del recinte sobirà, però el pendent suau que experimenta en direcció a migdia, on s'eixampla considerablement i vessa al penyasegat sota l'estructura de la muralla sud, fa que considerem la seva funció principal com la d'un canal de desguàs. El material aparegut en el farcit d'obliteració prova que fou colgat i inutilitzat al segle XIII.

La zona de llevant

La resta de la superfície del castell, a llevant del recinte sobirà, era una àmplia zona oberta envoltada per la muralla i ocupada tan sols per les estructures d'una gran sala (habitació 19) situada a l'extrem sud-est de la fortalesa. Era un àmbit allargassat en sentit est-oest (10'5 metres), amb una amplada que desconeixem degut a la reforma de la muralla del segle XV, però que superava els 4 metres. Per ponent quedava delimitat amb un mur medieval fet de pedra i morter de calç i pel nord per un gran retall efectuat a la gresa natural, contra el qual recolzava un gran mur de pedra seca d'una amplada que voltava el metre. Situat a una cota molt baixa (més de 150 cms per sota del nivell de circulació del pati i més de 220 per sota del sòl de la veïna habitació 14), utilitzava la roca natural retallada i anivellada com a sòl de circulació, i fou totalment colgat al segle XIV amb una gran aportació de terres. La seva funció ens és desconeguda, però fou clarament una sala de dimensions força grans, sense subdivisions internes, i ens ho corrobora l'existència de la base d'una columna feta amb pedres lligades amb morter, que tindria la funció de sostenir una extensa coberta.

La resta de la superfície coneguda del castell era un gran espai obert, ocupat tan sols per diverses sitges excavades en el subsòl natural, que servien amb tota versemblança per emmagatzemar el producte del cobrament de delmes i taxes efectuades pel castell. Si bé se n'han documentat un total de 20, la majoria (sitges 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 i 16) funcionaren en els segles XI-XII, i una altra (sitja 13) en el XIII.

Sembla que en un moment avançat d'aquest període es construí l'habitació 14, al nord de la 19. En aquesta primera fase de la seva història era una cambra rectangular de 7'30 per 3'40 metres adossada per llevant a la muralla i bastida mitjançant uns murs de pedres força ben treballades i disposades en filades considerablement regulars, unides amb morter de calç. S'hi accedia mitjançant una porta oberta a

la paret oest, que comunicava amb el pati i que fou cegada posteriorment arran de la construcció de la cisterna. Pavimentada amb un nivell de circulació de calç, hem de datar aquesta cambra als segles XII o XIII, no pas més tard.

On era la capella de Sant Joan?

Ja hem vist com la capella del castell, dedicada a Sant Joan, va ser consagrada l'any 1079. A més, en aquesta primera etapa de la seva història fou església parroquial, amb uns límits específics (des de la Vinya de Sadurní fins al mar i des del riu de Lloret fins als llocs de Vallmarina, Gavarneda i la Mata) que correspondrien aproximadament al sector sud-est del terme de Lloret, fins als límits amb Tossa (MALLORQUÍ 2001, p. 69 i 73). Tanmateix, aquesta parròquia estava extingida ja al segle XIII.

Les dades concretes sobre l'existència d'un edifici de culte al castell són nombroses a la baixa edat mitjana i a l'edat moderna, sobretot gràcies a les visites pastorals (LLINÀS & *alii*, en premsa), a documents tardans que parlen de l'existència d'un culte a la Mare de Déu del Castell i d'una capella a Santa Llúcia (AADD 1971, p. 407) i als testimonis dels problemes d'enrunament que patí el temple durant les seves darreres dècades de vida, entre els segles XVII i XVIII (BOTET i SISÓ 1891, p. 140-141).

Les excavacions no han posat al descobert cap vestigi evident d'una capella dins del recinte del castell, i no sembla que cap de les habitacions excavades ho hagi pogut ser, ja que les capelles solen ser fàcilment identificables i, a més, els darrers àmbits dels castells en deixar de funcionar, i aquesta estigué en ús ben bé fins al segle XVII avançat. El més plausible és suposar que aquest edifici es trobava ubicat en el sector que fou destruït l'any 1964 arran de l'obertura del carrer, i no seria estrany, tenint en compte la distribució de les cambres del castell, que hagués ocupat la banda nord del recinte sobirà. Quedi clar, però, que això no pot deixar deser una mera hipòtesi.

Els segles XIV, XV i XVI

El segle XIV

La història del castell de Lloret és coneguda per diversos fets bèl·lics que l'afectaren. Durant el regnat de Pere el Gran (1276-1285) sofrí els atacs de l'armada francesa i restà parcialment malmès. Vers l'any 1356 s'esdevingué un important atac per part de la flota genovesa que destruï la vila de Lloret i afectà molt seriosament el seu castell. Davant d'aquesta situació i dels conflictes de Pere el Cerimoniós amb l'infant de Mallorca, es va fer necessari reparar el castell amb urgència, iniciant-se un procés que culminà amb una sentència, emesa l'any 1378, per la qual els habitants del terme del castell de Lloret estaven obligats a treballar en la reparació i el manteniment del castell i a fer-hi serveis en cas de guerra (PONS GURI 1982-83).

A l'excavació s'ha documentat com al segle XIV hi hagué unes importants reformes que incidiren a tota la banda sud de la fortificació i que podrien estar relacionades amb les destruccions provocades per l'atac genovès de vers l'any 1356. Es colgà del tot l'habitació 19, al sud-est, elevant considerablement el nivell del sòl i convertint aquell indret en una zona oberta, llevat de l'extrem sud-oriental, on s'hi bastí la petita habitació 18. Fonamentada en el mateix farcit que colgava la vella habitació 19, d'aquesta nova cambra se'n conserven les filades inferiors dels murs nord i oest, de pedres lligades amb fang, mentre que per l'est i per migdia es troba destruïda per la reforma de la muralla del XV. Poc abans d'aquesta reforma, tanmateix, l'habitació 18 ja havia estat enderrocada i anivellada per construir-hi al damunt una nova cambra, més extensa (habitació 16).

Damunt i a l'extrem sud del fossat-desguàs que delimitava per llevant el recinte sobirà, que havia estat obliterat vers el segle XIII, s'hi construí al segle XIV l'habitació 20. Aquesta nova cambra es va bastir recolzada a ponent contra les estructures del recinte sobirà, i al sud contra la muralla, mentre que pel nord i per llevant afrontava al pati mitjançant sengles parets de pedres lligades amb fang. D'unes dimensions de 6'35 per 3'85 metres, el seu nivell de circulació, de terra trepitjada, descansava sobre un potent anivellament del terreny.

També al segle XIV pertanyen els farcits d'inutilització de tres sitges (sitges 11, 18 i 20), ubicades en indrets ben diversos del castell, però que en aquells moments encara es trobaven sense construir.

La gran quantitat de material arqueològic apareguda als estrats que componen totes aquestes reformes han permès una datació, bastant fiable, de mitjans-tercer quart del segle XIV (LLINÀS, MERINO & MONTALBÁN 2003), que, a grans trets, ens permeten relacionar-les amb la sentència de 1378.

La construcció de l'habitació 16

Al llarg del segle XV hi hagué importants reformes que es concentraren a les bandes est i sud de la fortificació. Es construí l'habitació 16, a l'extrem sud-est, es realitzaren reformes a l'habitació 14 i es dotà a la fortificació d'una cisterna, es bastiren les habitacions de la banda nord-est del castell (10, 11 i 12) i, finalment, es reconstruí tota la muralla sud i l'extrem meridional de la muralla est.

L'habitació 16 és una cambra de forma trapezoïdal situada a l'extrem sud-est del castell, delimitada a llevant i a migdia per la muralla, al nord per l'habitació 14 i a l'oest per un envà amb una porta que s'obria al pati. Per a la seva construcció es desmuntà quasi tota l'habitació 18 i s'anivellà el terreny, alçant-ne força la cota amb una aportació de terres. Els murs nord i oest són fets de pedra lligada amb un morter de calç de no massa qualitat, mentre que la muralla correspon a una reforma posterior, que consistí en la reducció del perímetre del castell i, per tant, de la pròpia cambra.

La datació de l'habitació 16 s'ha pogut establir força bé al primer terç del segle XV gràcies a la presència en els estrats corresponents d'uns complets conjunts de materials compostats per ceràmiques en verd i manganès de la fase més tardana, blaus valencians i blaus i reflexos, a la qual cosa cal afegir-hi la pràctica inexistència de blaus catalans i de reflexos metàl·lics (LLINÀS, MERINO I MONTALBÁN, en premsa).

La nova muralla sud

No sabem si a causa encara de les destruccions provocades per l'atac genovès o per problemes estructurals (qui sap si fins i tot derivats dels moviments sísmics de 1428-1431), es va haver de substituir la vella muralla del sector sud i sud-est per un mur de nova construcció, enretirat uns metres més al nord, de manera que es va reduir lleugerament la superfície de la fortalesa, encara que no sabem en quina mesura exacta, ja no ha quedat cap vestigi de la muralla primitiva. Sembla, això sí, que l'orientació exacta del nou mur degué ser una mica diferent de l'antic, donades les característiques que en planta ofereixen les cambres que s'hi recolzaren, molt especialment l'antiga habitació 19.

Tot plegat afectà les cambres d'aquesta banda del castell que aleshores estaven en funcionament, com la 3 i la 16, que s'empetitiren, i molt especialment la 20, que fins i tot fou repavimentada. Els materials arqueològics són molt semblants als de la construcció de l'habitació 16 i, per tant, la diferència cronològica ha de ser molt petita. Tenint en compte això, la ràpida (i forçosa) reforma que va patir aquesta habitació en construir-se de la nova muralla fa pensar en un fet luctuós inesperat, que atenint-nos al context cronològic, molt bé podria haver estat el terratrèmol de 1427. Cal dir, tanmateix, que no en tenim constància documental i que ho considerem tan sols una probabilitat.

Reformes a l'habitació 14 i construcció de la cisterna

Adossada a ponent de l'habitació 14 s'hi construí la cisterna. Conservada íntegrament, fou excavada i netejada als anys 60 per Armand de Fluvià, que la va documentar exhaustivament i, més endavant, fou reomplerta amb terra i segellada. Semisoterrada, té una profunditat de 233 cm, una longitud de 370 cm i una amplada de 300 cm, amb una boca oberta sobre la volta, a la banda sud. S'accedia a part superior de la cisterna i al brocal mitjançant una escala de graons de pedres lligades amb morter que, malmesa, veiem a la banda nord-oest. Aquesta escala fou anul·lada al segle XVI i substituïda per una altra, situada més a llevant, feta amb carreus ben escairats de pedra sorrenca, avui ben conservada.

La construcció de la cisterna obligà a fer reformes a l'habitació 14, ja que la ubicació del dipòsit obligà a paredar la porta primitiva i a obrir-ne una altra a la banda nord-oest de la cambra. Paral·lelament, s'hi col·locà una nova pavimentació,

feta a base de rajoles de ceràmica, de la qual se n'ha conservat una petita part a tocar de la porta d'entrada, i es reduí la superfície de l'àmbit per la banda est amb la construcció de l'habitació 13. És aquest un àmbit de petites dimensions (340 per 185 cm), al qual s'accedia des del nord i que estava relacionat amb la construcció d'una estructura quadrangular massissa de pedra i morter, situada al mig de la cambra, que interpretem com els vestigis d'una escala que permetia l'accés a un hipotètic pis elevat, potser un camí de ronda de la muralla o a algun sistema de defensa de la veïna porta d'entrada al castell.

Les habitacions 10, 11 i 12

Tota la banda de llevant del castell canvià definitivament de fesomia amb la construcció de les habitacions 10, 11 i 12. Aquestes cambres s'obrien al pati per la banda de ponent i, llevat de la cisterna, estan aixecades amb una obra de poca qualitat, amb un morter de calç molt dolent i amb pedres poc desbastades i col·locades en filades molt irregulars. Les obertures foren reforçades més endavant amb obra de pedra i morter de calç de més qualitat.

L'habitació 10 a l'extrem nord de l'ala, és una cambra de dimensions força grans (4'60 m d'ample per 5'10 de llargada conservada), amb la banda nord destruïda per la construcció del carrer i per l'erosió posterior. Fou excavada completament als anys 60, de manera que només ha calgut redocumentar dues sitges retallades a la roca natural (sitges 14 i 15) i que, situades a la banda sud de la cambra, ja havien estat excavades i posteriorment reomplertes, per la qual cosa en desconeixem la cronologia. Un croquis dibuixat als anys 60 apunta l'existència d'un fragment de mur a la banda nord que, tenint en compte també les dimensions de la cambra i la hipotètica ubicació de la desapareguda muralla septentrional, fan pensar en l'existència d'una habitació veïna més al nord, que ha desaparegut del tot i que nosaltres no hem pogut documentar.

L'habitació 11 és una cambra rectangular de 4'60 per 3'40 metres, situada al sud del sector 10. Adossada per llevant a la muralla, està construïda amb uns murs de qualitat bastant deficient, de pedra lligada amb un morter de calç extraordinàriament tou i sorrenc, i amb una porta oberta al nord-oest, que comunicava amb el pati. S'hi va localitzar un gran farcit d'anivellament, la superfície del qual serví de nivell de circulació, i una filera de petits forats que interpretem com el testimoni d'una estructura de fusta adossada a la paret de la muralla.

L'habitació 12 és una cambra trapezoïdal situada a migdia de la 11 i oberta per ponent al pati mitjançant una porta que ens ha arribat molt malmesa. La cambra es troba adossada a la muralla est, just en el punt on s'obria la porta d'entrada a la fortalesa, per la qual cosa hem de considerar clarament aquest àmbit com una zona de pas. S'hi ha excavat un nivell d'enderroc i dues sitges, una del segle XIV (sitja 20) i una del XVI (sitja 19). No s'hi ha localitzat un nivell de circulació clar, que degué ser, en tot cas, la pròpia roca mare retallada i anivellada.

La datació d'aquestes reformes (cisterna, habitació 14 i habitacions 10-11-12) s'ha pogut establir en base als conjunts, escassos, apareguts en els farcits de les habitacions corresponents. La presència de blaus catalans ens apunta un segle XV avançat, refermat per la troballa, sota el nou paviment de l'habitació 14, d'un diner de billó de Joan II, encunyat en el període 1462-1472.

Les habitacions de l'ala nord

Al segle XVI s'edificaren les habitacions de la banda nord (6, 7, 8 i 9), probablement també adossades a la muralla, en unes obres que culminaren l'evolució constructiva del castell. És ara quan la fortificació prengué, a grans trets, l'aspecte amb què tots la coneixem, amb un recinte sobirà a ponent on es dreça la torre de l'homenatge, i un pati a llevant envoltat d'habitacions al nord i a l'est i obert a la banda de migdia.

L'ala nord del castell està conformada per quatre habitacions (d'oest a est 6, 7, 8 i 9) afrontades per migdia al pati i destruïdes a tramuntana pel carrer obert l'any 1964. En aquesta zona s'ha comprovat com la intervenció dels anys 60 incidí tan sols en el que quedà dels nivells d'abandó superiors de les quatre cambres després de l'obertura del carrer i en l'excavació total d'una sitja (sitja 17) situada a l'habitació 9, que havia quedat tallada. També s'ha pogut constatar la forta incidència del procés d'erosió natural del tall del carrer durant els més de 20 anys que restà al descobert i sense protecció, ja que diverses estructures descobertes als anys 60, com un forn a l'habitació 6, els murs mitgers que separen les diverses cambres i la pròpia sitja 17, han desaparegut gairebé del tot, mentre que es documenten perfectament en els diaris d'excavació, els croquis i les fotografies de les excavacions d'Armand de Fluvià.

L'habitació 6 és una petita cambra situada a l'extrem de ponent de l'ala nord i a tocar de la torre mestra, amb una porta oberta a migdia. D'una amplada de poc menys de 150 cm, es conservava en una part molt petita, ja que els nivells superiors ja havien estat excavats i la part nord havia desaparegut degut al tall del carrer i a l'erosió immediatament posterior. Als anys 60 encara s'hi va documentar una compartimentació interna i l'existència d'una estructura de rajol, malmesa pel tall del carrer, que semblava un petit forn domèstic. Així, l'única resta arqueològica documentada per nosaltres ha estat una sitja del segle XIV (sitja 18), excavada en el subsòl natural i evidentment anterior a la construcció de l'habitació.

L'habitació 7, a llevant de la 6, és una cambra d'uns 320 cm d'amplada i també destruïda a la banda nord. Conservava el mur sud, amb una porta oberta al pati, part dels murs est i oest, i una petita raconada amb restes d'un enderroc. La roca mare ha aparegut anivellada amb la funció de sòl de circulació, excepte en el sector on hi havia l'extrem septentrional de l'antic fossat-desguàs que havia estat colgat al segle XIII, és a dir, força abans de la construcció de la cambra.

L'habitació 8, més a l'est, és molt semblant a la 7, amb la part nord destruïda, una amplada quasi idèntica i una porta oberta en el mur sud, que comunicava la

cambra amb el pati. En una raconada hi havia les restes d'un enderroc i el nivell de circulació era també la gresa natural retallada i anivellada. Del mur de llevant, seccionat pel tall del carrer, en restava tan sols una part molt petita, ja que hi ha oberta una porta que servia d'accés a la veïna habitació 9.

L'habitació 9, d'uns 250 cm d'amplada, estava pràcticament destruïda, i tan sols hi podem destacar la descoberta de la part inferior d'una sitja medieval anterior a la construcció de la cambra (sitja 16), i l'evidència que també es retallà la roca per fer-la servir de nivell de circulació. Les excavacions dels anys 60 hi documentaren una altra sitja (sitja 17), que fou excavada i que, després de la posterior erosió del tall del carrer, pràcticament ha desaparegut del tot i, per tant, no hem pogut redocumentar. Cal destacar, integrada en el mur sud, l'existència d'una pica de pedra amb un vessador que donava a l'exterior i que Fluvià hi arribà a veure als anys 60 restes d'una pavimentació de rajoles.

Reformes al pati i al recinte sobirà

Al segle XVI, per tant, l'àmplia àrea oberta, situada ara al centre de la fortalesa, esdevingué definitivament un pati interior, al qual donaven les diverses cambres de les ales nord i est, articulades al seu entorn, mentre que a ponent s'hi continuaven dreçant les estructures del recinte sobirà i, a migdia, restava obert a mar pel sector que, envoltant la cisterna, donava accés a l'habitació 16.

El pati es va pavimentar ara amb un senzill sòl de calç, que en la seva major part estava assentat directament sobre la gresa natural retallada. Les irregularitats del terreny, que no eren massa importants, foren colgades amb una aportació de terres, entre les que hem de destacar les que obliteraven el gran retall de la banda nord-oest i les que inutilitzaven les dues darreres sitges que estigueren en funcionament: la sitja 12, a tocar de la cisterna, i la sitja 19, dins l'habitació 12. Els farcits d'aquestes sitges han proporcionat un conjunt molt nombrós de materials arqueològics propis d'aquest moment. Altrament, l'habitació 20 fou enderrocada i anivellada i en aquell sector es va construir, adossada a la muralla, una escala de pedra que permetia l'accés directe des del pati al recinte sobirà.

Al malmès recinte sobirà també s'hi han detectat algunes reformes. A l'extrem sud-est s'hi construí un nou mur de contenció, adossat a l'antic, i també s'anivellà el terreny i es bastí el mur de pedres i morter que delimita per l'oest l'habitació 3, a migdia de la torre.

Els materials arqueològics proporcionen unes datacions per a aquestes reformes que hem de situar a mitjans-segon terç del segle XVI, atès el predomini total de ceràmiques de reflexos metàl·lics i diverses troballes numismàtiques pertanyents a les darreres encunyacions de Carles I, entre 1543 i 1553.

Decadència i abandó

L'any 1573 hi ha notícies de la sol·licitud de recaptació d'impostos especials als lloretencs per a la fortificació de la vila i la construcció d'un castell, que fou concedida pel rei Felip II i encara prorrogada l'any 1591 per un període de 25 anys més. Aquestes obres fan referència a la torre i a les fortificacions que hi havia en el nucli urbà, i responen sens dubte a unes noves necessitats defensives que el vell castell ja no podia cobrir. Aquesta dada reflecteix la necessitat de l'establiment de fortificacions, a causa molt probablement de la condició costanera de Lloret. Cal pensar que al llarg dels segles de l'edat moderna i finit el seu paper jurisdiccional, el castell esdevingué sobretot un punt de guaita i vigilància de la costa, davant dels atacs de la pirateria i de flotes enemigues en temps de guerra, i és aquí on hem de buscar les causes de la seva continuïtat de funcionament.

Tanmateix, després de les reformes que acabem de comentar ja no es detecta en el castell de Sant Joan cap altra actuació constructiva. Al llarg, com a mínim, de la primera meitat del segle XVII, el castell encara estigué en funcionament, com ho proven els materials arqueològics trobats en els nivells d'abandó, sobretot, del pati i de l'habitació 16, entre els que hem de destacar diverses ceràmiques catalanes decorades en blau pròpies d'aquest moment i algunes monedes, especialment una desena d'ardits de Felip IV, la major part encunyats entre 1653 i 1654, i un sisè datat en 1641-43.

A la segona meitat del segle XVII, però, les traces d'activitat disminueixen notablement. A la datació dels materials arqueològics dels nivells d'abandó detectats, que acabem de comentar, hem d'afegir-hi la dels apareguts en el farcit de cegament del fossat de la banda nord, que també són d'aquest moment. No és, doncs, casualitat que sigui a partir d'ara, significativament, quan apareguin els esments documentals més clars d'enrunament del castell, com els greus problemes estructurals documentats els anys 1685 i 1718, que afectaven seriosament la capella i àdhuc la pròpia fortificació.

Tot apunta, doncs, que el castell de Sant Joan degué quedar deshabitat i que al llarg del segle XVIII només se n'aprofità la torre mestra, que seguí funcionant com a punt de guaita. Tot i que a finals de segle F. de Zamora diu sobre Lloret: (...) *hay una torre fuerte con una batería que es la única defensa del pueblo. Hay un castillo arruinado* (...), hem de pensar que la torre del castell encara mantenia aquesta funció de vigilància (o que la podia mantenir en cas de necessitat), o no haguera estat bombardejada per dos canoners anglesos l'any 1805.

Aquesta acció bèl·lica significà la definitiva sentència de mort de la fortificació. Caigué bona part del mur de la banda de mar, així com mitja torre mestra, i aquesta vegada ja no s'hi va endegar cap reconstrucció. El castell romangué en progressiu estat d'enrunament, accelerat per l'acció de dues violentes tempestes, esdevingudes els anys 1840 i 1923, que enderrocaren més trams de muralla i el que quedava de la torre, la qual coneixem gràcies a fotografies antigues. El castell romangué en l'oblit fins a l'any 1964, en què, després que fos seccionat per l'obertura il·legal d'un carrer, com hem vist, s'hi van iniciar les accions encaminades a la seva excavació i recuperació, que hem enllestit l'any 2001.

Bibliografia

- AA DD (1971), *Els castells catalans*, III, Barcelona, p. 402-409.
- AA DD (1991), *Catalunya Romànica*, V, Barcelona, p. 302-305.
- BOTET I SISÓ, J. (1891), "Noticias históricas, Lloret de Mar", *Revista de Gerona*, XV, p. 138-148.
- FLUVIÀ, A. de (inèdit), *Castell de Sant Joan. Informes i diaris d'excavació, 1965-1968 i 1983-1984*.
- LLINÀS, J.; MALLORQUÍ, E.; MERINO, J.; MONTALBÁN, C. (en premsa), *El castell de Sant Joan de Lloret (segles XI-XIX)*, col·lecció Es Frares, 7, Lloret de Mar.
- LLINÀS, J.; MERINO, J. (1998), *El patrimoni de la Selva. Inventari històric, artístic i arqueològic dels municipis de la comarca*, vol. 2, Sta. Coloma de Farners, fitxa 318.
- LLINÀS, J.; MERINO, J. (2001), *El patrimoni de la Selva. Inventari històric, artístic i arqueològic dels municipis de la comarca*, vol. 5, Sta. Coloma de Farners.
- LLINÀS, J.; MERINO, J.; MONTALBÁN, C. (2002), "El castell de Sant Joan (Lloret de Mar, la Selva)", a *Sisenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, St. Joan de les Abadesses, p. 331-337.
- LLINÀS, J.; MERINO, J.; MONTALBÁN, C. (2003), "El segle XIV al castell de Sant Joan (Lloret de Mar, la Selva)", a *Actes del II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya*, St. Cugat del Vallès, p. 574-582.
- LLINÀS, J.; MERINO, J.; MONTALBÁN, C. (en premsa), "El castell de Sant Joan de Lloret al segle XV", a *Els castells medievals a la Mediterrània nord-occidental*, Arbúcies.
- MALLORQUÍ, E. (2001), "El terme de Lloret de Mar del segle XI al XVIII: una aproximació cartogràfica", *Quaderns de la Selva*, 13, p. 67-82.
- MARTÍ, R. (1997): *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Fundació Noguera, Barcelona.
- PLA CARGOL, J. (1953), *Plazas fuertes y castillos en tierras gerundenses*, Girona-Madrid.
- PONS GURI, J.M. (1982-83), "La sentència sobre el castell de Lloret", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVI, p. 87-110.
- PONS GURI, J.M (1992), "Sicardis, senyora de Montseny i de Lloret", *Medievalia*, 10, p. 351-361.
- PONS GURI, J.M. & ARNALL, M. J. (1993): *L'escriptura a les terres gironines. Segles IX-XVIII*, Diputació de Girona, Girona.

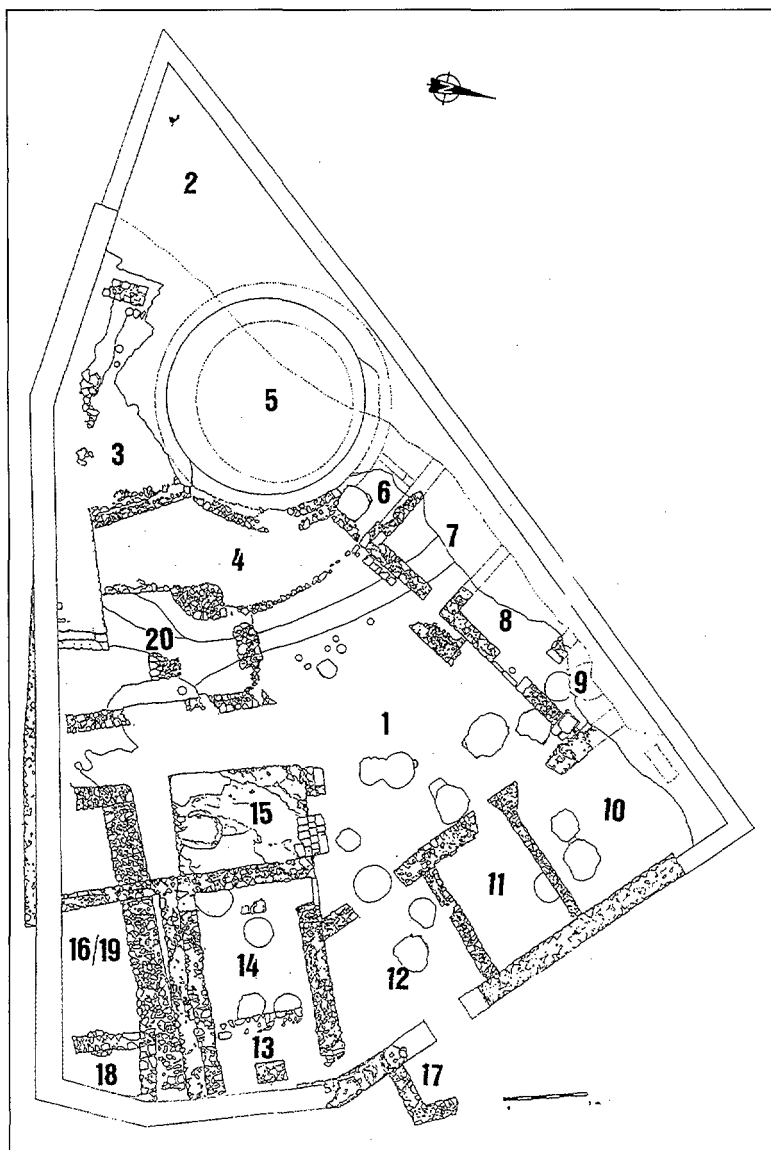

Fig. 1: Planta del castell de Sant Joan, amb indicació dels diferents sectors i habitacions excavats.

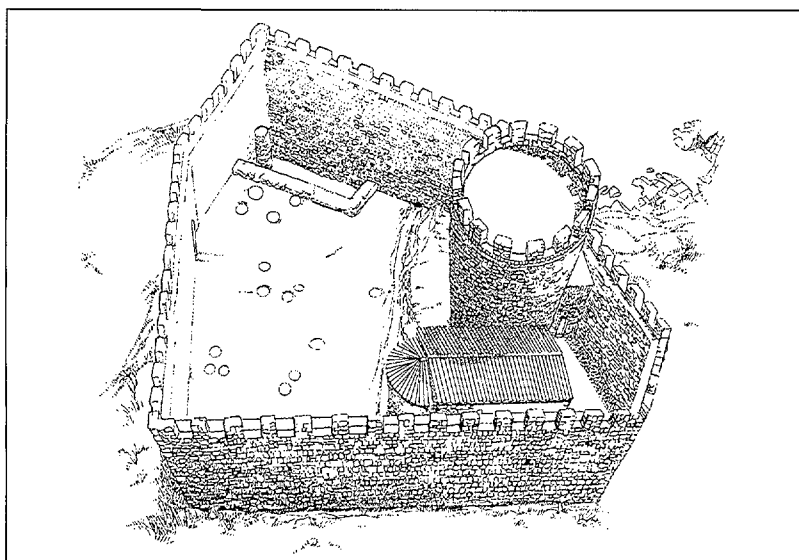

Fig. 2: El castell l'any 1100. Les construccions (torre de l'homenatge, capella i dependències annexes) es concentren al recinte sobirà, separat de la resta per un talús i per un petit fossat-desguàs. A la part baixa hi ha un camp de sitges i l'habitació 19 (dalt, a l'esquerra). La ubicació de la capella és hipotètica. Dibuix: Jordi Sagrera.

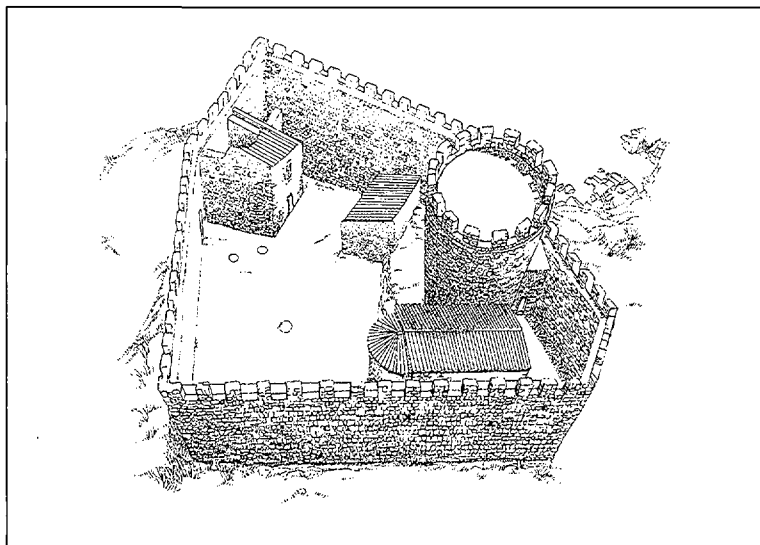

Fig. 3: El castell l'any 1400. L'habitació 19 ha estat substituïda per l'habitació 18 i hi ha dues noves cambres: la 14, a l'esquerra, i la 20, al centre, sobre l'antic fossat-desguàs, ja inutilitzat. Dibuix: Jordi Sagrera.

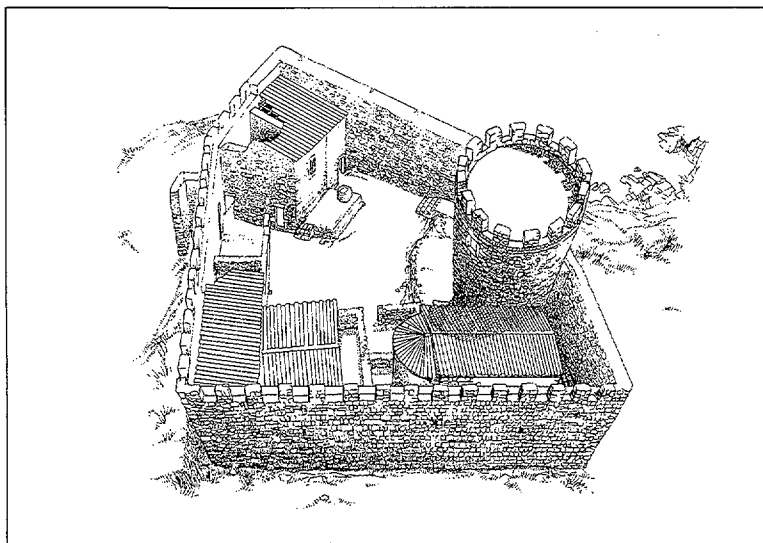

Fig. 4: El castell l'any 1650. Tot el pany de muralla de mar s'ha renovat al segle xv, i entre aquest segle i el següent s'han construït les cambres de l'ala est, a l'esquerra, i de l'ala nord, a baix. S'ha bastit una cisterna adossada a l'habitació 14 i l'habitació 20 s'ha enderrocat per construir-hi unes escales d'accés al recinte sobirà.

Dibuix: Jordi Sagrera.